

СТУДІЇ В.ЛИПІНСЬКОГО У КРАКІВСЬКОМУ ТА ЖЕНЕВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТАХ

О.ПРИЙМАК

Військовий коледж сержантського складу Харківського університету Повітряних Сил

Анотація

Стаття присвячена вивченню становлення наукових та політичних поглядів В.Липинського під час його навчання в Краківському та Женевському університетах. Цей період був важливим у житті вченого, оскільки він мав змогу ознайомитися з працями відомих європейських істориків та соціологів, що мало вагомий вплив на формування його наукового мислення та політичного світогляду.

Ключові слова: Вячеслав Липинський, світогляд, політичні погляди.

Аннотация

Статья посвящена изучению становления научных и политических взглядов В.Липинского во время его обучения в Краковском и Женевском университетах. Этот период был важным в жизни ученого, поскольку он имел возможность познакомиться с работами известных европейских историков и социологов, что оказало большое влияние на формирование его научного мышления и политического мировоззрения.

Ключевые слова: Вячеслав Липинский, мировоззрение, политические взгляды.

Summary

This article is devoted the study of becoming of scientific and political looks of V.K.Lipinskiy during his teaching in the Krakov and Genev universities. This period was important in life of scientist, because he was in a position to meet with works of the known historians and sociologists which had a ponderable value on forming of his scientific thought and political world view.

Key words: Vyacheslav Lypynsky, world view, political views.

В.Липинський належить до видатних представників української історії. Поляк за народженням та римо-католик за віросповіданням, він все своє свідоме політичне життя стояв на позиціях створення незалежної української держави, став ідеологом консервативного руху та засновником державницької школи української історіографії. Важливо з'ясувати коли і за яких обставин відбувалося формування цієї яскравої особистості, що і до сьогодні не знайшло повного висвітлення в літературі. Автор поставив за мету показати становлення наукових і політичних поглядів вченого під час навчання у Краківському та Женевському університетах.

В.Липинський народився у польській шляхетській родині в с. Затурці на Волині¹. За станом традицією початкові знання В.Липинський здобув завдяки домашній освіті. Далі продовжував навчання у Житомирській, Луцькій та Київській гімназіях. Після закінчення гімназії у 1902 р., згідно з проханням, поданим на царське ім'я, В.Липинський вступив на військову службу, після закінчення якої вирішив продовжити свою освіту². Вибір напрямків здобуття домашньої освіти також визначався родинними традиціями. До них належало й прагнення отримати спеціальну сільськогосподарську освіту.

16 жовтня 1903 р., після сплати вступного внеску, В.Липинського зарахували слухачем студій Ягеллонського університету – одного з найстаріших закладів у Центрально-Східній Європі. Землеробський відділ, що його обрав майбутній вчений, мав 6 кафедр: обробки (2 кафедри), розведення тварин, управління сільським господарством, земельної хімії та аграрної інженерії³.

Навчаючись в університеті, В.Липинський отримав достатньо ґрунтовну загальноосвітню й спеціальну підготовку. Він вивчав такі предмети: експериментальна фізика (проф. А.Вітковський), неорганічна хімія (проф. К.Олчевський), накреслювальна геометрія (доктор

Ліковський), практичні з хімії (проф. Ю.Схрам, проф. Е.Голдевський), загальна ботаніка (проф. Я.Ростафінський, проф. Е.Янчевський), практичні з ботаніки (проф. І.Бжезінський, проф. Е.Янчевський), анатомія і гістологія домашніх тварин (проф. Г.Хоіер), практичні з анатомії та гістології домашніх тварин (проф. Г.Хоіер), принципи цивільного права (доктор А.Гірський, проф. В.Яворський), елементарний курс російської мови (лектор Б.Лепкий), сільськогосподарська хімія (проф. Е.Годлевський), патологія рослин (доктор І.Бжезінський), ділові відносини у сільському господарстві (доктор С.Грабський), консерватизм про аграрну проблему (доктор С.Грабський), практичний курс французької мови (лектор П.Ронгір), сільськогосподарська ботаніка (проф. Е.Янчевський), фізіологія рослин (проф. Е.Годлевський), принципи зоології (проф. Віжейський), фізіологія домашніх тварин (проф. М.Сідлецький), українська література: читання і пояснення (лектор Б.Лепкий)⁴.

Незважаючи на велике навчальне навантаження, В.Липинський знаходив час для студій історії, що давно викликала його інтерес. Студенти університету мали право вільно слухати лекції з інших дисциплін поза фаховим напрямком. В.Липинський не втрачав можливості відвідувати лекції краківських істориків В.Закшевського та В.Чермака, що спеціалізувались на історії XVI–XVII ст.⁵ Історична наука настільки захопила молодого В.Липинського, що він, закінчивши чотири семестри, перервав своє навчання на землеробському відділі Ягеллонського університету й взявся за спеціальне вивчення історії (кінець 1905 р.)⁶.

Поглибленню інтересу до історичної науки сприяло знайомство з С.Томашівським – відомим українським істориком, громадським та політичним діячем. На той час він вже був дійсним членом НТШ та здобув ступень доктора філософії у Львівському університеті⁷. Як згадував О.Назарук, «в Кракові галицький історик Стефан Томашівський занявся Липинським, впровадив його в науку історії, навчив його читати історичні документи, захопив до праці і точно обговорював з ним різні історичні питання, про котрі Липинський писав»⁸.

Формування поглядів ученого цього періоду було пов'язано зі знайомством з працями неоромантичної та консервативної течій польської історіографії. Саме В.Закшевський (1873–1930) та С.Аксенази (1867–1935) у центр історичного дослідження ставили енергійну та авторитетну особистість, що творила історію. Звідси впливало бачення В.Закшевським особливої ролі в історичному процесі т.зв. історичних народів, які наділені інстинктом влади і бажаннями панувати над пасивними масами. Творча, енергійна індивідуальність, що прагне влади і з цією метою створює політичну організацію, є справжнім рушієм історії. Найважливішою суспільною організацією є держава: саме вона об'єднує суспільство на певній території, змушуючи його до її оборони та вирішення власних потреб⁹.

Знайомство В.Липинського з працями представників краківської школи польських консерваторів Ю.Шуйського, М.Бобжинського, Т.Войцехівського, С.Тарновського суттєво вплинуло на формування його наукових та політичних позицій. Центральним питанням досліджень краківських консерваторів було з'ясування причин втрати Польщею незалежності. У цьому контексті важлива роль відводилася Божественному провидінню або моральному порядку – закону, який визначав не тільки людські долі, а й хід історії. Головними причинами занепаду Польщі, на їхню думку, були виборність короля та необмеженість шляхетської демократії, яка межувала з анархією¹⁰. Можливість відродження польської держави вбачали у запровадженні династичної монархічної системи західноєвропейського зразка.

Велике значення у формуванні наукового мислення В.Липинського під час навчання в Ягеллонському університеті мали лекції професора В.Яворського (1865–1930), який був представником неоконсервативної орієнтації, що почала формуватись у краківському консервативному середовищі наприкінці XIX ст. Неоконсерватори, на відміну від представників консерватизму, бачили вирішення низки соціально-політичних питань,

у тому числі проблем земельної шляхти, в аграрних реформах. В.Яворський вважав, що модернізація соціально-економічної структури країни може відбутися при загальній підтримці заможних та середніх землевласників. По-перше, завдяки цій верстві будуть зведені до мінімуму «антиземлевласницькі» настрої в державі. По-друге, саме середня земельна шляхта має утворити як економічно, так і політично потужне ядро, спроможне впливати на державну політику. Воно повинно бути засноване на основі корпоративної системи з практичним самоврядуванням¹¹.

У Кракові В.Липинський мав можливість ознайомитися з поглядами Л.Гумпловича¹². Ідеї австрійського вченого мали важливе значення для формування наукових позицій В.Липинського на походження держави, процеси диференціації суспільства та націєтворення. Очевидно, саме Л.Гумплович вплинув на акцептацію В.Липинським насильницької теорії походження держав. Обидва вчені говорили про виникнення держав шляхом завоювання. Близькість поглядів виявлялася також у баченні процесів соціальної структури суспільства, що враховує взаємовідносини двох сил – зовнішньої активнішої і місцевої пасивнішої. Ця візія В.Липинського збігалася з ідеєю Л.Гумпловича про раси-стани. Концепційна схожість виявилась у баченні обома наявності певних етапів у процесі зародження, становлення та занепаду держав і націй. Нарешті, і Л.Гумплович, і Липинський стабільність суспільства вбачали у гармонійній співпраці класів та їх ефективній участі у державному управлінні. Вони схарактеризовані Л.Гумпловичем як «гармонійні стосунки»¹³.

Під час перебування у Кракові В.Липинський залучився до місцевого громадського життя й налагодив контакти з місцевими українцями, першим з яких був Б.Лепкий. Як вже зазначалося вище, він відвідував лекції останнього і, крім того, зміг нав'язати з ним дружні стосунки. Ймовірно, їхнє спілкування було цікаве для обох і було спрямоване не тільки на обговорення літературних та громадських тем, а й на подальше вдосконалення української мови В.Липинського. Хоча його мовою Б.Лепкий був задоволений: «Липинський говорив краще, ніж деякі наддніпрянські співвітчизники, оскільки говорив... мовою Марка Вовчка без помітних русизмів»¹⁴. В.Липинський часто був гостем Б.Лепкого, завдяки чому мав змогу познайомитися з багатьма українськими галицькими культурними діячами, зокрема О.Барвінським та В.Стефаніком. Пізніше він з теплом згадував у листі до О.Барвінського від 28 серпня 1923 р. їхні зустрічі: «Дуже часто згадую ці повні тоді надії на кращу будучину – хвилини, коли я мав велику честь і приємність пізнати Вас у Кракові у Проф. Богдана Лепкого»¹⁵.

Увійшовши до Краківської української академічної громади, В.Липинський намагався залучити до неї якомога більше своїх товаришів, переважно студентів агрономічного факультету, більшість яких належала до правобережної шляхти¹⁶. Він відвідував місцеву «Просвіту», щоб почитати українську пресу, взяти участь у зустрічах українців, що тут відбувалися. Про період навчання й життя В.Липинського, а також його участь у громадському житті в Кракові згадував його добрий знайомий Р.Метик: «З В.К.Липинським зазнайомився я ще в осені 1904 р. в Кракові, в льокалях академічної кухні («mensa academica»). Він був тоді часто в товаристві галичан, пок. Сидора Кузика та Н.Гарасимовича, котрі були з ним на студіях агрономічного віділу краківського університету... Липинський... здобував собі з місця пошану знайомих, котрі відчували, що він віддається цілій ідеї, до якої відносився з пристрасстю і до здійснення якої змагав непохитно. Хоч поміщик, своїм поведінням не вибивався він в буденнім життю понад тих студентів, що з ним сходилися в гурті. Харч його, мешкання та вбрання були скромні, за це потреби духа були з нього великі. Поза своїми студіями інтересувався він історією і вважав потребою заходити з другими придніпрянцями (пр. з пп. Шеметом, Мошковським з Білої Церкви та Червінським з Волині) до льокалю краківської «Просвіти»¹⁷.

Українське громадське життя у Кракові видавалося В.Липинському не дуже активним, що викликало у нього певну критику. Про це свідчить його лист до В.Доманицького, у якому відзначається відсутність у краківській громаді популярних українських газет, зокрема «Ради»¹⁸. Він намагається активізувати місцеве громадське життя, залучає до нього представників різних національностей. Відомо про його регулярні зустрічі з ідеологом литовського відродження І.А.Гербачевським, що дякував В.Липинському за співпрацю у Кракові при їх останньому побаченні¹⁹.

У серпні 1906 р. В.Липинський одружився із Казимирою Шумською, що студіювала полоністику у Ягеллонському університеті²⁰. Восени цього ж року вони разом вирушили до Женеви з метою вивчення соціології, якою зацікавився В.Липинський. Тогочасним центром досліджень із соціології був Париж, де викладав видатний французький соціолог Е.Дюркгейм. Вивчення соціології також було можливим у Лозані, де працював відомий соціолог В.Парето. Проте містом свого навчання В.Липинський обрав саме Женеву, що можна пояснити її ліберальною традицією. Женевський університет, де навчався В.Липинський, був найстарішим у Європі. Його у 1559 р. започаткував Кальвін як академію, що її в 1873 р. із заснуванням медичного факультету трансформували в університет. Відділ соціальних наук було долучено у 1870-х рр. до заснованого у 1848 р. літературного факультету, а у 1886 р. створено факультет літератури й соціальних наук²¹.

16 жовтня 1906 р. В.Липинський записався до Женевського університету на факультет літератури й соціальних наук, що його очолював професор А.Навій²². Серед його викладачів були Ж.Е.Мійо, Л.Вінярський та де Жирар²³. Навчаючись у Женеві, В.Липинський часто відвідував університетську та міську бібліотеки, можливо, там він і познайомився з працями видатних представників тогочасної соціологічної науки, вивчення яких мало суттєвий вплив на формування наукових позицій українського вченого. Питання впливу елітарних концепцій В.Парето, Г.Моска, Р.Міхельса та Ж.Сореля на становлення наукових та політичних поглядів В.Липинського на сьогодні вивчено з достатньою повнотою. Синтез їхніх ідей став органічною складовою його політичної доктрини, викладеної у знаменитих «Листах до братів-хліборобів» та інших працях.

Навчання у Женевському університеті виявилось нетривалим, що було пов'язано з кліматичними умовами, несприятливими для здоров'я В.Липинського. У 1907 році він повертається додому у с. Затурці²⁴.

Університетські студії стали певним етапом формування світогляду В.Липинського. Проте саме політичні погляди цього періоду, зокрема щодо характеру майбутньої української державності, отримали неоднозначну оцінку в літературі. Так, Л.Білас вважає, що В.Липинський завжди стояв на монархістських позиціях, навіть у передвоєнний, ранній період своєї громадсько-політичної діяльності. Підставою для такої оцінки є «Меморіал до Українського комітету про наше становище супроти напруженої ситуації у Європі» (1912 р.), автором якого був учений. У ньому форму майбутньої української держави визначено як конституційну монархію²⁵.

Я.Пеленський упевнений, що в період 1912–1917 рр. В.Липинський дотримувався демократичних позицій. На його думку, розвиток нації В.Липинський бачив у демократизації політики та в широкій програмі соціальних реформ, що також були передбачені згаданим «Меморіалом»²⁶. Основні напрямки реформ, окреслені у цьому документі, пізніше було доопрацьовано і викладено в програмі Української демократичної хліборобської партії.

Слід зауважити, що вивчення суспільно-політичного досвіду шляхетської Польщі та її відносин з козаччиною, а також прикрий досвід політичних систем західноєвропейської демократії справили суттєвий вплив на еволюцію політичних поглядів В.Липинського. Вважаємо за необхідне зауважити, що монархічні позиції вченого передвоєнного та емігрантського періодів мають певні відмінності. Якщо у передвоєнний час В.Липинський

допускав ідею запрошення представників німецької, австрійської або російської монархічних династій, то вже в еміграції на чолі майбутньої української держави він бачив лише національних діячів, насамперед з роду Скоропадських і Розумовських. Після конфлікту з П.Скоропадським питання вибору династії вчений взагалі залишав відкритим до скликання Українських установчих зборів після відродження Української держави.

Демократичні позиції В.Липинського, що проявилися у розробці програми Української демократичної хліборобської партії, на нашу думку, викликані тактичними міркуваннями і пов'язані з тотальним переважанням ліберально-демократичних і соціалістичних концепцій в українській політиці. До того ж концепція українського монархізму ще не була ним чітко і конкретно вироблена. Поглиблене вивчення української козацької державності, глибоке осмислення державотворчого досвіду Гетьманату Павла Скоропадського привели зрештою до остаточної і ґрунтовної розробки концепції української трудової класократичної монархії у вигляді спадкового гетьманату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- ¹ Державний архів м. Києва. – Ф.108. – Оп.93. – Спр.915. – Арк.2.
- ² Волинський краєзнавчий музей. – КДФ-16535/КВ-72704. – Арк.2.
- ³ *Gancarz B.* My, szlachta ukraińska... Zarys życia i dzieła Inoścì Wacława Lipińskiego 1882–1914. – Kraków, 2006. – S.58.
- ⁴ *Ibid.* – S.59–60.
- ⁵ *Білас Л.* Краків, Женева і філіація «Кричевського»: До родовідної мислення Липинського В. // *Липинський В.* Твори. – Філадельфія, 1980. – Т.2. – С.XVII.
- ⁶ *Bilas L.* The intellectual development of Lypyns'kyj: his world view and political activity before World war I // *Harvard Ukrainian Studies.* – Vol.IX. – 1985. – P.265.
- ⁷ Довідник з історії України А-Я. – К., 2001. – С.869.
- ⁸ *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. – К., 1994. – Т.1. – С.221.
- ⁹ *Білас Л.* Краків, Женева і філіація «Кричевського». – С.XL, XLII.
- ¹⁰ *Потульніцький В.А.* Українська і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. – К., 2002. – С.43.
- ¹¹ *Bilas L.* The intellectual development of Lypyns'kyj. – P.270–271.
- ¹² *Галушко К.Ю.* Консерватор на тлі доби: Вячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих». – К., 2002. – С.106–112.
- ¹³ Там само. – С.106–112.
- ¹⁴ *Gancarz B.* *Op. cit.* – S.83.
- ¹⁵ *Вячеслав Липинський.* Повне зібрання творів, архів, студії: Архів. Листування. – К.; Філадельфія, 2003. – Т.1. – С.175.
- ¹⁶ Волинський краєзнавчий музей. – ДМ-24562. – Арк.2.
- ¹⁷ *Метик Р.* Моє знайомство і переписка з В.К.Липинським // *Дзвони.* – Львів, 1933. – Ч.6–7. – С.296.
- ¹⁸ *Вячеслав Липинський.* Повне зібрання творів, архів, студії. – С.480.
- ¹⁹ *Gancarz B.* *Op. cit.* – С.87.
- ²⁰ *Білас Л.* Краків, Женева і філіація «Кричевського». – С.XVII.
- ²¹ Там само. – С.XLVIII.
- ²² *Gancarz B.* *Op. cit.* – С.69.
- ²³ *Білас Л.* Краків, Женева і філіація «Кричевського». – С.L.
- ²⁴ *Вячеслав Липинський.* Повне зібрання творів, архів, студії. – С.36.
- ²⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.3807. – Оп.2. – Спр.49. – Арк.36.
- ²⁶ Там само. – Арк.32–36.